

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta
Complectens Primam Secundæ, & Secundam Secundæ Summæ
Theologiæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Qvaestio CV. De præceptis iudicialibus quantum ad ipsorum rationem.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72759](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72759)

cepta non ordinantur ad figurandū, sed ad aliquid faciendum, ipsa eorum obseruatio absolute nō praeiudicat fidei ueritati, sed intentio obseruandi tanquā ex obligatione legis praeiudicat ueritati fidei: quia p hoc haberetur, quod status prioris populi adhuc duraret, & quod Christus nondum uenisset.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ iustitia quidem perpetuo est obseruanda, sed determinatio eorum q̄ sunt iusta scdm̄ institutionē humanā, uel diuinam, oportet q̄ uarietur secundū diuersū hominū statū.

AD SECVNDVM dicendum, quod praecepta iudicialia ad hominibus instituta, habēt perpetuam obligationem manēte illo statu regiminis, sed si ciuitas, uel gens ad aliud regimen deueniat, oportet leges mutari. Non enim eadem leges conueniunt in democratia, quae est potestas populi, & in oligarchia, quae est potestas diuitem, ut patet per Philo. in sua Politica: & ideo etiam mutato statu illius populi, oportuit praecepta iudicialia mutari.

*Li. 3. c. 5. 6. & 9. to. 5.

AD TERTIVM dicendum, quod illa praecepta iudicialia disponebant populum ad iustitiam & aequitatem secundum quod conueniebat illi statui, sed post Christum, statum illius populi oportuit mutari, ut iam in Christo non esset discretio Gentilis & Iudei, sicut antea erat: & propter hoc oportuit etiam praecepta iudicialia mutari.

ARTICVLVS IIII.

Utrum praecepta iudicialia possint habere aliquam certam diuisionem.

AD QVARTVM sic proceditur. Videtur, q̄ praecepta iudicialia non possint habere aliquam certam diuisionem. Praecepta enim iudicialia ordinant homines adinuicē: sed ea quae inter homines ordinari oportet in usum eorū uenientia, nō cadunt sub certa distinctione, cum sint infinita. ergo praecepta iudicialia non possint habere certam distinctionem.

¶ 2 Præcepta iudicialia sūt determinatiōes moralium: sed moralia praecepta nō uidentur habere aliquam distinctionem, nisi secundum quod reducuntur ad praecepta decalogi. ergo praecepta iudicialia non habent aliquam certam distinctionem.

¶ 3 Præcepta caeremonialia, quia certam distinctionem habēt, eorū distinctio in lege innuitur, dum quaedā uocantur sacrificia, quaedā obseruatiā, sed nulla distinctio innuitur in lege praeceptorum iudicialiū. ergo uidetur q̄ non habeant certam distinctionem.

SED CONTRA. Vbi est ordo, oportet, quod sit distinctio, sed ratio ordinis maxime pertinet ad praecepta iudicialia, per quae populus ille ordinabatur. ergo maxime debent habere distinctionem certam.

RESPON. Dicendum, q̄ cum lex sit quasi quaedā ars humana uitae instituendae, uel ordinandae, sicut in uariisq; arte est certa distinctio regulari artis: ita oportet in qualibet lege eē certā distinctionē praeceptorū, aliter enim ipsa confusio utilitatem legis auferret. & ideo dicendum est q̄ praecepta iudicialia ueteris legis, per quae hoīes adinuicem ordinabantur, distinctionem habent secundum distinctionem ordinationis humane. Quadruplex autē ordo in aliquo populo inueniri potest. Vnus quidē principū populi ad subditos; alius autē subditorū adinuicem: tertius autē eorum qui sunt de populo ad extraneos: quartus autē ad domesticos, sicut patris ad filium, uxoris ad uirū, & dñi ad seruum. & scdm̄ istos quatuor ordines distingui possunt praecepta iudicialia ueteris legis. Dantur autē quaedam praecepta de institutione principum, &

officio eorum, & de reuerētia eis exhibenda. Quaedam praecepta pertinentia ad concuēs ad pnta, circa emptiones & uenditiones, & similes penas: & haec est secunda pars iudicialium praeceptorum. Dantur etiam quaedam praecepta pertinentia ad extraneos, puta, de bellis contra hostes, & de pnone peregrinorum & aduenarum: & haec est tertia pars iudicialium praeceptorum. Dantur etiam lege quaedam praecepta pertinentia ad domesticos conuersationem, sicut de fertis, & uxoriis, & haec est quarta pars iudicialium praeceptorum.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ ea quae pertinent ad ordinationem hominum adinuicem, sunt de numero infinita, sed tamen reduci possunt aliqua certa secundum differentiam ordinationis humane, ut dictum est.

AD SECVNDVM dicendum, quod praecepta logi sunt prima in genere moralium, ut supra dictum est: & ideo conuenienter alia praecepta moralia & caeremonialia habent aliam rationem ordinationis, non quidem ex ratione naturali, sed ex sola institutione: & ideo distinctionis eorum est ratio.

AD TERTIVM dicendum, quod ex ipsis ueteris praecepta iudicialia ordinantur in lege, ut lex distinctionem iudicialium praeceptorum.

QVAESTIO CV.

De ratione iudicialium praeceptorum in quatuor articulos diuisa.

DEINDE considerandū est de ratione iudicialiū praeceptorum.

ET CIRCA hoc queruntur quatuor.

¶ Primo, De ratione praeceptorū iudicialium, quae pertinet ad principes.

¶ Secundo, De his quae pertinent ad conuictum hominum adinuicem.

¶ Tertio, De his quae pertinent ad extraneos.

¶ Quarto, De his quae pertinent ad domesticam conuersationem.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum conuenienter lex uetus de principibus ordinatur.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur quod conuenienter lex uetus de principibus ordinatur. Quia, ut Philosophus dicit in 3. Politic. ordines populi precipue dependet ex maximo principibus, sed in lege non inuenitur qualiter debet ordinari primus princeps, inuenitur autem de inferioribus principibus, primo quidem Exod. 18. Proponit omni plebe uiros sapientes &c. & Nutram in grega mihi 70. uiros de senioribus Israel. & dicitur. primo. Date ex uobis uiros sapientes, &c. ergo insufficienter lex uetus principes ordinauit.

¶ 2 Præter. Optimi est optima adducere, ut dicit, sed optima ordinatio ciuitatis, uel populi, cunquē est, ut gubernetur per regem, quia

di regnum maximè repræsentat diuinum regimen, quò unus Deus mundum gubernat a principio. igit lex debuit regem populo instituire, & non permittere hoc eorum arbitrio, sicut permittitur Deut. 17. Cum dixeris, constitutum super me regem, eum constitues &c.

¶ 3. Præter. Sicut dicitur Matth. 12. Omne regnū in seipsum diuisum desolabitur. quod etiam experimēto patuit in populo Iudæorū, in quo fuit diuisio regni destructionis causā: sed lex præcipue dēt intendere ea, quæ pertinent ad communem salutem populi. ergo debuit in lege prohiberi diuisio regni in duos reges: nec etiā debuit hoc auctoritate diuina introduci, sicut legitur introductum auctoritate Domini per Ahiam Silonitem Prophetam 3. Reg. 11.

¶ 4. Præter. Sicut sacerdotes instituantur ad utilitatem populi in his quæ ad Dñi p̄tinēt, ut patet Hebr. 5. ita principes etiam instituantur ad utilitatem populi in rebus humanis, sed sacerdotibus & leuitis, qui sunt in lege, deputantur aliqua ex quibus uiuere debeāt, sicut decimæ & primitiæ, & multa alia huiusmodi. ergo similiter principibus populi debuerunt aliqua ordinari unde sustentarentur, & præcipue cum inhi bita sit eis munera acceptio, ut patet Exo. 23. Non accipietis munera, quæ excecant etiam prudentes, & subuertunt uerba iustorum.

¶ 5. Præter. Sicut regnum est optimum regimen, ita tyrannus est pessima corruptio regiminis, sed Domin⁹ regem instituendo, instituit ius tyrannicum. Dicitur enim 1. Regum 8. Hoc erit ius regis, qui imperaturus est uobis, filios uestros tollet &c. ergo inconuenienter fuit prouisum per legem circa principum ordinationem.

SED CONTRA est, quod populus Israel de plenitudine ordinationis commendatur. Num. 24. Quæ pulchra sunt tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel: sed pulchritudo ordinationis populi depēdet ex principibus bene institutis ergo per legem populus fuit circa principes bene institutus.

RESPON. Dicendum, quod circa bonam ordinationē principum in aliqua ciuitate, uel gente duo sunt attendenda, quorū unum est, ut oēs aliquam partē habeant in principatu: per hñc. n. cōseruatur pax populi, & oēs talē ordinationem amāt & custodiunt, ut dicitur in 2. Polit. Aliud est quod attenditur sc̄m sp̄m regiminis, uel ordinationis principatum, cuius cū sint diuersæ species, ut Philof. tradit in 3. Polit. præcipue tamen est unum regimen, in quo unus principatur sc̄m uirtutem: & aristocratia, id est potestas optimorum, in qua aliqui pauci principantur secundū uirtutem. Vñ optima ordinatio principum ē in aliqua ciuitate, uel regno, in qua unus p̄ficitur sc̄m uirtutē, quibus p̄sūt, & sub ipso sunt aliqui principantes sc̄m uirtutē: & tñ talis principatus ad oēs pertinet, tum quia ex oibus eligi possunt: tum quia et ab omnibus eliguntur. Talis. n. est optima politia bene com mista ex regno, in quantum unus præest: & aristocratia, in quantum multi principantur secundum uirtutem: & ex democratia, i. potestate populi, in quantum ex popularibus possunt eligi principes, & ad populū pertinet electio principum: & hoc fuit institutum secundū legē diuinā. Nā Moyles, & eius successores gubernabāt populum quasi singulariter oibus principantes, quod est quædam species regni. Eligebātur autem septuaginta duo Seniores secundum uirtutē. Dicitur Deut. 1. Tuli de uestris tribubus uiros sapiētes & nobiles, & constitui eos principes. & hoc erat aristocraticum: sed democraticū erat, quod isti de omni populo eligebātur. Dicitur enim Exod. 18. Proui-

A de de omni plebe uiros sapientes &c. & etiam quod populus eos eligebat. unde dicitur Deut. 1. Date uobis uiros sapientes &c. unde patet, quod optima fuit ordinatio principum, quam lex instituit.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod populus ille speciali cura Dei regebatur: unde dicitur Deut. 7. Te elegit dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris: & ideo institutionem summi principis Dñs sibi reseruauit. & hoc est quod Moyles petiuit Num. 27. Prouideat dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc: & sic ex Dei ordinatione institutus est Iosue in principatu post Moylen. & de singulis iudicibus qui post Iosue fuerunt, legitur, quod Deus suscitauit populo saluatorem, & quod spiritus Domini fuit in eis, ut patet Iudicum 2. Et ideo ē electionem Regis non commisi sit Dominus populo, sed sibi reseruauit, ut patet Deuter. 17. Eum constitues regem, quem dominus Deus tuus elegerit.

AD SECVNDVM dicendum, quod regnum est optimū regimē populi, si non corrumpatur, sed propter magnam potestatem quæ regi conceditur, de facili regimen degenerat in tyrannidem, nisi sit perfecta uirtus eius, cui talis potestas conceditur: quia non est nisi uirtuosi bene ferre bonas fortunas, ut Philof. dicit in 10. Ethic. Perfecta autem uirtus in paucis inuenitur, & præcipue Iudæi crudeles erant, & ad auaritiā prouisi, per quæ uirtia maxime homines in tyrannidē decidunt. Et ideo Dominus a principio eis regē non instituit cum plena potestate, sed iudicem & gubernatorem in eorum custodiam: sed postea regem ad petitionem populi quasi indignatus concessit, ut patet per hoc quod dixit ad Samuelem 1. Regum 8. Nō te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Instituit tamen a principio circa regem instituendum, primo quidem modum eligeudi, in quo duo determinauit, ut. sc̄m eius electione expectaret iudicium Domini, & ut nō facerent regem alterius gentis, quia tales reges solent parum affici ad gentem, cui præficiuntur, & per consequens non curare de eis. Secundo ordinauit circa reges institutos qualiter deberent se habere quātum ad seipfos, ut. sc̄m non multiplicarent curus & equos, neque uxores, neque ēt immensas diuitias, qui ex cupiditate horum principes ad tyrannidē declināt, & iustitiā derelinquunt. Instituit etiam qualiter se deberent habere ad Deum, ut. sc̄m legerent, & cogitarent de lege Dei, & semper essent in Dei timore, & obedientia. Instituit etiam qualiter se haberent ad subditos suos, ut. sc̄m non superbia eos contemnerent, aut opprimerent, neque etiam a iustitia declinarent.

AD TERTIVM dicendum, quod diuisio regni & multitudo regum magis est populo illi data in poenam pro multis dissensionibus eorum, quas maxime contra regem Dauid iustum mouerant, quā ad eorum profectum. unde dicitur Osée 13. Dabo tibi regem in furore meo. & Osée 8. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui.

AD QVARTVM dicendum, quod sacerdotes per successionem originis sacris deputabantur, & hoc ideo ut in maiori reuerentia haberentur, si non quilibet ex populo posset sacerdos fieri, quorum honor cedebat in reuerentiam diuini cultus: & ideo oportuit ut eis specialia quædam deputarentur tam in de cimis, quā in primitiis, quā etiam in oblationibus & sacrificiis, ex quibus uiuerent. Sed principes sicut dictum est, assumebantur ex toto populo: & ideo habebant certas possessiones proprias, ex quibus uiuere poterant, & præcipue cum Dominus prohiberet etiam in lege ne superabundarent diuitiis, aut

In corp. art.

magnifico apparatu, tum quia non erat facile quin ex his in superbiam, & tyrannidem erigerentur; tū etiam quia si principes non erant multum diuites, & erat laboriosus principatus, & sollicitudine plenus, non multum affectabatur a popularibus, & sic tollebatur seditionis materia.

AD QUINTVM Dicendum, quod illud ius nō debebatur regi ex institutione diuina, sed magis prænunciabatur usurpatio regum, qui sibi ius iniquum constituunt in tyrannidem degenerantes, & subditos depraedantes. & hoc patet per hoc quod in fine subdit. Vosque eritis ei serui: quod proprie pertinet ad tyrannidem, quia tyranni suis subditis principantur ut seruis. unde hoc dicebat Samuel ad terrendū eos ne regem peterent, sequitur enim. Noluit autē audire populus uocem Samuelis.

¶ Potest tamen contingere, quod bonus rex absque tyrannide filios tollat, & constituat tribunos, & centuriones, & multa accipiat a subditis suis, propter commune bonum procurandum.

ARTICVLVS III.

Utrum conuenienter fuerint tradita praecepta iudicialia quantum ad popularium conuictum.

AD SECVDVM sic proceditur. Videtur, quod inconuenienter fuerint tradita praecepta iudicialia, quantum ad popularium conuictum. Non enim possunt homines pacifice uiuere adinuicem, si unus accipiat ea quae sunt alterius, sed hoc uidetur eē inductum in lege. dicitur enim Deut. 23. Ingressus uineam proximi tui comedere uinas quantum tibi placuerit. ergo lex uetus non conuenienter prouidebat hominum paci.

¶ 2 Præt. Ex hoc maxime multae ciuitates, & regna destruitur, quod possessiones ad mulieres pueniūt ut * Philosophus dicit in 2. Polit. sed hoc fuit inductum in ueteri lege. dicitur enim Num. 27. Homo cū mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hereditas. ergo nō conuenienter prouidit lex saluti populi.

¶ 3 Præt. Societas hominum maxime conseruatur per hoc, quod homines emendo & uendendo, sibi inuicem res suas commutant, quibus indigent, ut dicitur in 1. * Pol. sed lex uetus abstulit uirtutem uenditionis, mandauit. n. quod possessio uendita reuenteretur ad uenditorem in quinquagesimo anno Iubilaei, ut patet Leuit. 25. inconuenienter igitur lex populum illum circa hoc instituit.

¶ 4 Præt. Necessitatibus hominū maxime expedit, ut homines sint prompti ad mutuum cōcedēdum, quod quidem promptitudo tollitur per hoc, quod creditores accepta non reddunt. unde dicitur Eccl. 29. Multi non cā nequitiae non fenerati sunt, sed fraudati gratis timuerunt. hoc autem induxit in lege, quia mandauit Deut. 15. Cui dētur aliquid ab amico, uel proximo, ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. & Exod. 22. dicitur, quod si pignus domino animal mutuarū mortuū fuerit, reddere non tenetur. Secundō, quia aufertur ei securitas, quae hī per pignus dicitur. n. Deut. 24. Cū repetes a proximo tuo rem aliquam quam dēt tibi, non ingredieris domum eius ut pignus auferas. & iterū: Non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei: ergo insufficienter fuit ordinatū in lege de mutuis.

¶ 5 Præt. Ex defraudatione depositi maximum periculum imminet: & ideo est maxima cautela adhibenda. unde etiam dicit Mach. 3. quod sacerdotes inuocabāt eum de celo, quod de depositis legem posuit, ut his qui

F deposuerant ea salua custodiret, sed in preteritis legis parua cautela circa deposita addita. enim Exod. 22. quod in amissione depositi in ramento eius apud quem fuit depositum.

¶ 6 Præt. Sicut aliquis mercenarius locat operam ita etiam aliqui locant domum, uel quatuordecim iusmodi, sed non est necessarium, ut statim pro locata domo conductor exhibeat. ergo etiam mis durum fuit quod precipitur Leuit. 19. Non rabitur opus mercenarii tui apud te uel quatuordecim.

¶ 7 Præt. Cum frequenter imminet iudicium necessitas, facilius debet esse accessus ad iudicium uenienter igitur statuit lex Deut. 17. ut irent ad iudicium in diebus illis.

¶ 8 Præt. Possibile est non solum duos, sed etiam plures concordare ad mentiuendum. inconuenienter igitur dicitur Deute. 19. In ore duorum trium testium stabit omne uerbum.

¶ 9 Præt. Pena debet taxari secundum quantum culpe, unde dicitur etiam Deut. 25. Pro mensura cati, erit & plagatum modus: sed quibusdam libus culpis lex statuit inaequales penas. Dicitur Exo. 22. quod restituitur fur quinque boues pro boue, & quatuor oues pro una oue. quatuor non multum grauius peccata grauius pena puniuntur. sicut Num. 15. lapidatus est, qui collegerat lignum in tabernaculo. Filius etiam propter paratitiam quia scilicet comestrationibus uacabat & comest mandatur lapidari, Deut. 21. igitur inconuenienter in lege sunt instituta pena.

¶ 10 Præt. Sicut Aug. dicit 21. de ciuitate Dei. genera penarum in legibus esse scribit Tertullianus, in uincula, uerbera, talionem, ignominiam, mortem, seruitutem: ex quibus aliqua sunt inuoluta. Damnum quidem, sicut cum fur condempnatus ad quintuplum, uel quadruplum. Vinculum sicut Num. 15. mandatur de quodā, quod in uincula includatur. Verbera uero, sicut Deut. 25. Si peccauit, dignum uiderint plagis, proteritiam se facient uerberari. Ignominiam etiam illi, qui nolebat accipere uxorem fratris sui dicitur, quae tollebat calciamentū illius, & spuebat in illius. Mortem etiam inferrebat, ut patet Exo. 21. maledixerit patri suo, aut matri, morte mortuam etiam talionis lex induxit, dicens Exo. 21. lum pro oculo, dentem pro dente. Inconuenienter uidetur, quod alias duas penas, scilicet exitium & talem legem uetus non infligit.

¶ 11 Præt. Pena non debetur nisi culpae, sed animalia non possunt habere culpam. ergo inconuenienter eis infligitur pena, Exod. 21. Bos lapidatur, qui occiderit uirum, aut mulierem. Deut. 20. dicitur: Mulier quae succubuerit cuiuslibet uirum, simul interficiatur cum eo. sicut igitur inconuenienter ea quae pertinent ad conuictum mutuum adinuicem, fuerint in lege ueteri ordinata.

¶ 12 Præt. Dominus mandauit Exo. 21. quod occiduum morte hominis puniretur, sed mors animalis multo minus reputatur, quam occisio hominis. ergo non potest sufficienter recompenari homicidii per occisionem bruti animalis. uenienter igitur mandatur Deute. 21. quod qui inuenit mortuum fuerit cadauer occisi hominis, & sepeluit eum, seniores propinquioris ciuitatis uentilam de armento, quod non traxit in terram secidit uomere, & ducunt eam ad uentilam atque saxosam, quae nunquam arata est. mementa recepit, & cedent in ea ceruices uitae.

I. 2. c. 7. ad med. to. 5.

Lib. 1. c. 5. & 7. to. 5.

SED CONTRA est, quod pro speciali beneficio cō memoratur in psalm. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestavit eis.

RESPON. Dicendum, q̄ sicut* Aug. in 2. de ciuit. Dei, introducitur Tullio dictum, Populus est ceterus multitudinis, iuris cōsensu, & utilitatis communione sociatus: unde ad rationem populi pertinet, ut cōmunicatio hominum adinuicem iustis p̄ceptis legis ordinetur. Est autem duplex communicatio hominum adinuicem. Vna quidem quæ sit authoritate principum. Alia autem sit propria uoluntate priuatarum personarum. Et quia uoluntate uniuscuius que disponi potest, quod eius subditur potestati, iō autoritate principum, quibus subiecti sunt homines, oportet q̄ iudicia inter homines exerceantur, & penæ malefactoribus inferantur. Potestati uero priuatarum personarum subdūt res possessæ, & ideo propria autoritate in his possunt sibi inuicem communicare, puta emendo, uendendo, donando, & aliis huiusmodi. Circa utranque autem communicationem lex sufficienter ordinauit. Statuit. n. iudices, ut patet Deuto. 16. Iudices & magistrōs constituit in omnibus partibus eius, ut iudicent populum iusto iudicio. Instituit etiam iustum iudicij ordinem, ubi dicitur Deut. 1. Quod iustum est iudicate, siue cuius ille sit, siue peregrinus, nulla erit personarum distantia. Sustulit etiam occasionem iniusti iudicij, acceptionem munerum iudicibus prohibendo, ut patet Exo. 23. & Deu. 16. Instituit etiam numerum testium duorum, uel trium, ut patet Deut. 17. & 19. Instituit et certas penas p̄ diuersis delictis, ut post dicitur. Sed circa res possessas optimum est, sicut dicitur* Ph. ilof. in 2. Polit. quod possessiones sint distinctæ, & usus sit partim communis, partim autem per uoluntatē possessorum communicetur. & hæc tria fuerunt in lege statuta. Primò. n. ipsæ possessiones diuisæ erant in singulos. dicitur. n. Num. 34. Ego dedi uobis terrā in possessionem, quam forte diuidetis uobis. Et quæ per possessionum irregularitatem plures ciuitates destruantur, ut* Philoſop. dicit in 2. Polit. ideo circa possessiones regulandas triplex remedium lex adhibuit. Vnum quidem, ut secundum numerum hominum equaliter diuiderentur. unde dicitur Num. 34. Pluribus dabitur latior, & paucioribus angustior. Aliud remedium est, ut possessiones non in perpetuum alienentur, sed certo tempore ad suos possessores reuertantur, ut non cōfundantur sortes possessionum. Tertium remediū est ad huiusmodi confusionem tollendam, ut proximi succedant mortibus. Primò quidem gradu filius, secundò autem filia, tertio fratres, quarto patrui, quinto. quicumque propinqui. Et ad distinctionem sortium conseruandam ulterius lex statuit, ut mulieres quæ sunt hæredes, nuberent suæ tribus hominibus, ut habetur Num. 36. Secundò uero instituit lex, ut quantum ad aliquam usum rerum esset communis, & quantum ad eorum praeceptum est. n. Deut. 20. Non uidebis bouem & ouem fratris tui errantem, & præteribis, sed reduces fratri tuo, & similiter de aliis: secundò quantum ad fructum. Concedebatur enim communiter quantum ad omnes, ut ingressus in uineam amici licite comedere posset, dum tamen extra non deferret. Quantum ad pauperes uero specialiter, ut eis relinquere tur manipuli oblit, & fructus, & racemi remanentes, ut habetur Leu. 19. & Deuto. 24. & etiam communicabantur ea quæ nascebantur in septimo anno, ut habetur Exod. 23. & Leuit. 25. Tertio uero statuit lex communicationem factam per eos qui sunt rerum domjni, unam pure gratuitam: un-

A de dicitur Deut. 14. Anno tertio separabis aliam decimam, uenientq̄. leuites & peregrinus, & pupillus & uidua, & comedent & saturabuntur. Aliam uero cū recompensatione utilitatis, sicut per uenditionem & emptionem, & locationem & conditionem, & p̄ mutuum, & iterum per depositum, de quibus omnibus inueniuntur ordinationes certæ in lege. unde patet quod lex uetus sufficienter ordinauit conuictum illius populi.

AD PRIMVM ergo dicendum, q̄ sicut Apof. dicit Ro. 13. Qui diligit proximum, legem impleuit, quia. s. omnia p̄cepta legis, p̄cipue ordinata ad proximum, ad hunc finem ordinari uidentur, ut hoies se inuicem diligant: ex dilectione autem procedit, q̄ homines sibi inuicem bona sua communicent: quia ut dicitur 1. Io. 3. Qui uiderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? & ideo intendebat lex homines assuefacere, ut facile sibi inuicem sua cōmunicarent, sicut & Apof. 1. ad Tim. 6. diuitibus mā dat facile tribuere, & communicare. Non autem facile communicatiuus est, qui non sustinet q̄ proximus aliquid modicum de suo accipiat absque magno sui detrimento: & ideo lex ordinauit, ut liceret intrantem in uineam proximi, racemos ibi comedere, nō aut extra deferre, ne ex hoc daret occasio grauis damni inferendi, ex quo pax perturbaretur, quæ inter disciplinatos non perturbatur ex modicorum acceptio ne, sed magis amicitia confirmatur, & assue fiunt homines ad aliquid facile communicandum.

AD SECVNDVM dicendum, q̄ lex nō statuit, quod mulieres succederent in bonis paternis, nisi ex defectu filiorum masculorum. Tunc autē necessarium erat, ut successio mulieribus concederetur in consolationem patris, cui graue fuisset si eius hærditas omnino ad extraneos transiret. Adhibuit tamen circa hoc lex cautelam debitam, p̄cipiens ut mulieres succedentes in hærditate paterna, nuberent suæ tribus hominibus, ad hoc quod sortes tribuū non confunderentur, ut habetur Num. ult.

AD TERTIVM dicendum, quod sicut* Philof. dicit in 2. Polit. Regulatio possessionum multum confert ad conseruationem ciuitatis, uel gentis: unde sicut ipse dicit, apud quasdam Gentilium ciuitates statutum fuit, ut nullus possessionem uendere posset, nisi pro manifesto detrimento. Si. n. passim possessiones uendantur, potest contingere, quod omnes possessiones ad paucos deueniant, & ita necesse erit ciuitatem, uel religionē habitatoribus euacuari: & ideo lex uetus ad huiusmodi periculum remouendum sic ordinauit, quod & necessitatibus hominum subueniretur, concedens possessionum uenditionē usq; ad certum tps: & tñ periculum remouit, p̄cipiens ut certo tempore possessio uendita ad uendentē rediret. Et hoc instituit, ut sortes non confunderentur, sed semper remaneret eadē distinctio determinata in tribubus. Quia uero domus urbana nō erāt sorte distinctæ, iō concessit quod in perpetuum uendi posset, sicut & mobilia bona. Nō. n. erat statutus numerus domorum ciuitatis, sicut erat certa mensura possessionis, ad quam non addebatur. Poterat autem aliquid addi ad numerum domorū ciuitatis. Domus uero quæ non erant in urbe, sed in uilla muros non habentes, in perpetuum uendi non poterant: quia huiusmodi domus non constituuntur nisi ad cultum, & ad custodiam possessionum: & ideo lex congrue statuit ius circa utranque.

AD IIII. dicendū, q̄ sicut* dictū est, intentio legis erat assuefacere homines suis p̄ceptis ad hoc, q̄ sibi in-

De alienatione domorum & possessionum. c. 5. ante med. tom. 5.

In solut. ad 1. argum.

subiunctem de facili in necessitatibus subuenirent: F quia hoc maxime est amicitiae fomentum. Et hanc quidem facilitatem subueniendi non solum statuit in his quae gratis & absolute donantur, sed etiam in his quae mutuo conceduntur: quia huiusmodi subuentio frequentior est, & pluribus necessaria. Homini autem subuentiois facilitatem multipliciter instituit. Primo quidem, ut faciles se praeberet ad mutuū exhibendum, nec ab hoc retraherentur anno remissionis appropinquante, ut habetur Deut. 15. Secundo, ne eum, cui mutuū concederent, grauarent, uel uisuris, uel etiam aliqua pignora omnino uitae necessaria acciperent, & si accepta fuerint, quae statim restituerentur. Dicitur. n. Deut. 23. Non feneraberis fratri tuo ad usuram. & 24. Non accipies loco pignoris inferiorem, & superiorem molam, quia animam suam apposuit tibi. & Exo. 21. dicitur: Si pignus a proximo tuo acceperis uestimentum, ante solis occasum reddes ei. Tertio, ut non importune exigerent, unde dicitur Exo. 23. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor. & propter hoc etiam mandatur Deo. 24. Cum repeteris a proximo tuo rem aliquam, quam dedit tibi, non ingredieris in domum eius, ut pignus auferas, sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit, tum quia domus est tutissimum uniuscuiusque receptaculum, unde molestum homini est, ut in domo sua inuadatur: tum etiam quia non concedit creditori, ut accipiat pignus quod uoluerit, sed magis debitori, ut det quo minus indigerit. Quarto, instituit ut in septimo anno debita penitus remitterentur. Probabile. n. erat, ut illi qui eodem modo reddere possent, ante septimum annum redderent, & gratis mutuantem non defraudarent. Si autem omnino impotentes essent, eadem ratione eis erat debitum remittendum ea dilectione, qua etiam erat eis de nouo dandum propter indigentiam. Circa animalia uero mutuata haec lex statuit, ut propter negligentiam eius, cui mutuata sunt, si in ipsius absentia moriantur, uel debilitentur, reddere ea compellatur. Si uero eo praesente, & diligenter custodiente, mortua fuerint, uel debilitata, non cogebatur restituere, & maxime si erant mercede conducta, quia ita etiam potuissent mori & debilitari apud mutuantem, & ita si conseruationem animalis consequeretur, iam aliquod lucrum reportaret ex mutuo, & non esset gratuitum mutuū. Et maxime hoc obseruandum erat, quando animalia erant mercede conducta, quia tunc habebat certum pretium pro usu animalium: unde nihil accrescere debebat per restitutionem animalium, nisi propter negligentiam custodientis. Si autem non essent mercede conducta, potuissent habere aliquam aequitatem, ut saltem tantum restitueret, quantum usus animalis mortui, uel debilitati conduci potuisset.

De depositis
restituendis
& reddendis.

In ista sol.

fraudis tenebatur iuramentum praestare. Alio poterat perdi ex causa euitabili, puta, per furtum. tunc propter negligentiam custodis redderetur. Sed, sicut dicitur, ille qui mutuo animal, tenebatur reddere, etiam si debilitatum mortuum fuisset in eius absentia: de mortuo negligentia tenebatur, quam depositarius, quae tenebatur nisi de furto.

AD SEPTIMUM dicendum, quod mercenarii cant operas suas, pauperes sunt, de laboribus suis. Etiam quarentes quotidianum, & ideo lex procedit ordinari, ut statim eis merces solueretur, nec eis deficeret. Sed illi qui locant alias res, diuites consueuerunt: nec ita indigent locationis pretium victum quotidianum. & ideo non est ratio in utroque.

AD SEPTIMUM dicendum, quod iudices ad hoc homines constituuntur, quia determinent ambiguum inter homines circa iustitiam esse. Dupliciter autem aliquid potest esse ambiguum: uno modo, apud simplices, & ad hoc dubium datum, mandatur Deo. 16. ut iudices & magistrati constituerentur per singulas tribus, ut in diebus iudicium iusto iudicio. Alio modo contingit aliquid esse dubium etiam apud peritos, ideo ad hoc determinandum constituitur lex, ut omnes recurrerent locum principale a Deo electum, in quo unus Sacerdos esset, qui determinaret dubia ceremonias diuini cultus: & summus iudex, qui determinaret quae pertinent ad iudicium, sicut etiam nunc per appellationem ad consultationem causae ab inferioribus iudicibus superiores deferuntur. Unde dicitur Deut. 17. cile & ambiguum apud te iudicium prospere dicam intra portas tuas uideris uerba uariare de ad locum, quem elegerit Dominus, uentis sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicium quod in illo tempore. Huiusmodi autem ambiguum non frequenter emergebant, unde ex hoc non grauabatur.

AD OCTAVUM dicendum, quod in negotiis non potest haberi demonstratiua probatio dubilis, sed sufficit aliqua coniecturalis probatio, secundum quam rhes rhes persuadent. & ideo licet bile duos, aut tres testes in mendacium conuenit non tamen est facile nec probabile, quod ceteri & ideo accipitur eorum testimonium tamquam unum, & praecipue si in suo testimonio non uariet, uel alias suspecti non fuerint. Et ad hoc etiam de facili a ueritate testes declinant, in istis testes diligenter examinentur, & grauiantur qui inueniuntur mendaces, ut habere te. 19. Fuit tamen aliqua ratio huiusmodi terminandi ad significandam infallibilem personarum diuinarum, quae quandoque mutatur duae, quia spiritus sanctus est nexus utriusque exprimentur tres, ut Aug. dicit super Io. 8. In lege uestra scriptum est, quia duo testimonium uerum est.

AD NONUM dicendum, quod non solum grauitate culpae, sed et per alias causas grauiatur. Primo quidem, per quantitatem peccati: maiori peccato ceteris paribus pena grauiatur. Secundo, propter peccati consuetudinem: consuetudinis non facilius homines abstinere nisi per graues penas. Tertio, propter misericordiam cupiscentiam uel delectationem in peccato: ab his de facili homines abstrahunt, nisi propter graues penas. Quarto, propter facilitatem committendi.

& iacendi in ipso: huiusmodi. n. peccata quando manifestantur, sunt magis punienda ad aliorum terrorem. Circa ipsam etiam quantitatem peccati quadruplex gradus est attendendus etiam circa unum & idem factum. Quorum primus est, quando inuoluntarius peccatum committit, tunc enim si omnino est inuoluntarius, totaliter excusatur a pena. Dicitur enim Deut. 12. quod puella quae opprimitur in agro, non est rea mortis, quia clamauit, & nullus affuit qui liberaret eam. Si uero aliquo modo fuerit uoluntarius, sed tamen ex infirmitate peccat, puta, cum quis peccat ex passione, minuitur peccatum: & poena secundum ueritatem iudicii diminui debet, nisi forte propter communem utilitatem poena aggrauetur ad abstrahendum homines ab huiusmodi peccatis, sicut * dictum est. Secundus gradus est, quando quis per ignorantiam peccauit: & tunc aliquo modo reus reputatur propter negligentiam addiscendi, sed tamen non puniebatur per iudices, sed exiabat peccatum suum per sacrificia. unde dicitur Leuitici quarto. Anima, quae peccauerit per ignorantiam, & caetera: sed hoc intelligendum est de ignorantia facti, non autem de ignorantia peccati diuini, quod omnes scire tenebantur. Tertius gradus est, quando aliquis ex superbia peccabat, id est, ex certa electione, uel ex certa malitia: & tunc puniebatur secundum quantitatem delicti. Quartus autem gradus est, quando peccabat per proteritiam, & pertinaciam, & tunc quasi rebellis, & destructor ordinationis legis omnino occidendus erat. Secundum hoc dicendum est, quod in pena furti considerabatur secundum legem, id quod frequenter accidere poterat: & ideo pro furto aliarum rerum, quae de facili custodiri possunt a furibus, non reddebatur fur nisi duplum. Oues autem non de facili possunt custodiri a furto, quia pascuntur in agris, & ideo frequentius contingebat, quod oves furto subtraherentur. unde lex maiorem penam apposuit, ut scilicet quinque boues pro uno boue redderentur. Adhuc autem boues difficilius custodiuntur, quia habentur in agris, & non ita pascuntur gregatim sicut oves, & ideo adhuc hic maiorem penam apposuit, ut scilicet quinque boues pro uno boue redderentur. & hoc dico, nisi forte idem animal inuentum fuerit uiuens apud eum, quia tunc solum duplum restituebat, sicut & in caeteris furtis, poterat enim haberi praesumptio, quod cogitaret restituere, ex quo uiuum seruasset. Vel potest dici secundum * Glosam, quod bos habet quinque utilitates, quia immolatur, arat, pascit carnibus, lac dat, & cornum etiam diuersis uisibus ministrat, & ideo pro uno boue quinque boues reddebantur. Ouis etiam habet quatuor utilitates, quia immolatur, pascit, lac dat, & lanam ministrat. Filius autem contumax, non quia comedeat & bibebat, occidebatur, sed propter contumaciam & rebellionem, quae semper morte puniebatur, ut dictum est. Ille uero qui colligebat ligna in sabbatho, lapidatus fuit, tanquam legis uiolator, quae sabbathum obseruari praecipiebat in commemorationem fidei nouitatis mundi, sicut * supra dictum est. unde occisus fuit tanquam infidelis.

AD DECIMUM dicendum, quod lex uetus penam mortis infligit in grauioribus criminibus, scilicet in his quae contra Deum peccantur, & in homicidio, & in furto hominum, & in irreuerentia ad parentes, & in adulterio, & in incestibus. In furto aliarum rerum adhibuit penam damni. In percussuris autem & mutilationibus induxit penam talionis, & similiter in peccato falsi testimonii. In aliis autem minoribus culpis in

A duxit penam flagellationis, uel ignominiae. Penam autem seruitutis induxit in duobus casibus. In uno quidem, quando septimo anno remissionis ille qui erat seruus, uolebat beneficio legis uti ut liber exiret, unde pro pena ei infligebatur, ut in perpetuum seruus remaneret. Secundo infligebatur furi, quando non habebat quod posset restituere, sicut habetur Exodi uigesimo secundo. Poenam autem exilii uniuersaliter lex non statuit, quia in solo populo illo Deus colebatur, omnibus aliis populis per idolatriam corruptis. unde si quis a populo illo uniuersaliter exclusus esset, daretur ei occasio idolatrie, & ideo primo Regum uigesimo sexto dicitur, quod Dauid dixit ad Saul: Maledicti sunt, qui eiecerunt me hodie, ut non habitem in hereditate Domini, dicentes, Vade, serui diis alienis. Erat tamen aliquod particulare exilium. dicitur enim Deuteronomij decimono, quod qui percussit proximum suum nesciens, & qui nullum contra ipsum habuisset odium comprobatur, ad unam urbium refugij confugiebat, & ibi manebat usque ad mortem summi Sacerdotis. Tunc enim ei licebat ad domum suam redire: quia in uniuersali damno populi consueuerunt particulares ire sedari, & ita proximi defuncti non sic proni erant ad eius occisionem.

AD VNDECIMUM dicendum, quod animalia bruta mandabantur occidi non propter aliquam ipsorum culpam, sed in penam dominorum, qui talia animalia non custodierant ab huiusmodi peccatis. & ideo magis puniebatur dominus, si bos cornupeta fuerat ab heri, & nudius tertius, in quo casu poterat occurri periculo, quam si subito cornupeta efficeretur. Vel occidebantur animalia in detestatio nem peccati, & ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incuteretur.

AD DODECIMUM dicendum, quod ratio literalis istius mandati fuit, ut Rabbi Moyses dicit, quae frequenter interfecto est de ciuitate propinquiori. unde occisio uitulae fiebat ad explorandum homicidium occultum, quod quidem fiebat per tria, quorum unum est, quo seniores ciuitatis iurabant nihil se praetermisisse in custodia uiarum. Aliud est, quia ille cuius erat uitula, damnificabatur in occisione animalis, & si prius manifestaretur homicidium, animal non occideretur. Tertium est, quia locus in quo occidebatur uitula, remanebat incultus: & ideo ad euitandum utrumque damnum homines ciuitatis de facili manifestarent homicidam si scirent, & raro poterat esse, quin aliqua uerba, uel indicia super hoc facta essent, uel hoc fiebat ad terrorem in detestatio nem homicidii. Per occisionem enim uitulae, quae est animal utile & fortitudine plenum, praecipue antequam laborer sub iugo, significabatur quod quicumque homicidium fecisset, quamuis esset utilis & fortis, occidendus erat, & morte crudeli, quod ceruicis concisio significabat, & quod tanquam uilis & abiectus a consortio hominum excludendus erat, quod significabatur per hoc, quod uitula occisa in loco aspero & inculto, relinquebatur in putredine conuertenda. Mystice autem per uitulam de armento significatur caro Christi, quae non traxit iugum, quia non fecit peccatum; nec terram scidit uomere, id est, seditionis maculam non admisit. Per hoc enim quod in ualle inculta occidebatur, significabatur despecta mors Christi, per quam purgantur omnia peccata, & diabolus esse homicidii author ostenditur.

De homicidii pena.

ciuitatem inhabitat, etiam uiles personæ, & pueri, & senes, qui non sunt idonei ad hoc, quod habeant potestatem in his quæ pertinent ad commune. Ideo ergo spiritus propter utilitatem originis excludebantur ab Ecclesia, id est, a collegio populi usque ad decimam generationem, & similiter eunuchi, quibus non poterat competere honor, qui patribus debebatur, & præcipue in populo Iudæorum, in quo Dei cultus conseruabatur per carnis generationem. Nam etiam apud Gentiles qui multos filios genuerant, aliquo insigni honore donabatur, sicut Philosophus dicit in 2. Polit. tamen quantum ad ea quæ ad gratiam Dei pertinebant, eunuchi ab aliis non separabantur, sicut nec aduenæ, ut dictum est. Dicitur enim Isa. 56. Non dicat filius aduenæ qui adhæret Domino, dicens: Separatione diuidet me Dominus a populo suo. Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum.

AD TERTIVM dicendum, quod accipere usuras ab alienis non erat secundum intentionem legis, sed ex quadam permissione propter pronitatem Iudæorum ad auaritiam, & ut magis pacifice se haberent ad extraneos, a quibus lucrabantur.

AD QVARTVM dicendum, quod circa ciuitates hostium quædam distinctio adhibebatur. Quædam enim erant remotæ non de numero illarum urbium, qui eis erant repromissa, & in talibus urbibus expugnatis occidebantur masculi, qui pugnaverant contra populum Dei, mulieribus autem & infantibus parcebatur. Sed in ciuitatibus uicinis, quæ erant eis repromissa, omnes mandabantur interfici propter iniquitates eorum priores, ad quas puniendas Dominus populum Israel quasi diuine iustitiæ executorẽ mittebat. Dicitur enim Deut. 9. Quia ille egerunt impie, introeunte te deleta sunt. Ligna autem fructifera mandabantur referuari propter utilitatem ipsius populi cuius ditioni ciuitas, & eius territorium erat subiiciendum.

AD QVINTVM dicendum, quod nouus ædificator domus, aut plantator uinæ, uel desponsator uxoris excludebantur a prelio propter duo. Primo quidem, quia ea quæ homo de nouo habet, uel statim paratus est ad habendum, magis solet amare, & per consequens eorum amissionem timere. unde probabile erat, quod ex tali amore magis mortem timerent, & sic minus fortes essent ad pugnandum. Secundo, quia sicut Philosophus dicit in 3. Phys. Infortunium uidetur, quando aliquis appropinquat ad aliquod bonum habendum, si postea impediatur ab illo, & ideo ne propinqui remanentes magis cõtristarentur de morte talium, qui bonis sibi paratis potiti non fuerunt, & etiam populus considerans hoc horreret, huiusmodi homines a mortis periculo sunt sequestrati per subtractionem a prelio.

AD SEXTVM dicendum, quod timidi remittebantur ad domum, non ut ipsi ex hoc commodum consequerentur, sed ne populus ex eorum presentia incommodum consequeretur, dum per eorum timorem & fugam etiam ad timendum & fugiendum prouocarentur.

ARTICVLVS IIII.

Vtrum conuenienter lex uetus præcepta ediderit circa domesticas personas.

AD QVARTVM sic proceditur. Vt, quod inconuenienter lex uetus præcepta ediderit circa personas domesticas. Seruus. n. id quod est, dñi est, ut Philosophus dicit in 1. Politic. sed id quod est alicuius, perpetuo eius esse debet. ergo inconuenienter lex manda-

A uit Exo. 21. quod serui septimo anno liberi abscederent. ¶ 2. Præter. Sicut animal aliquod, ut asinus, aut bos, est possessio dñi, ita et seruus, sed de animalibus præcipitur Deut. 22. quod restituantur dominis suis, si errare inueniantur. inconuenienter ergo mandat Deut. 23. Non tradas seruum dño suo, qui ad te confugerit.

¶ 3. Præter. Lex diuina debet magis ad misericordiam prouocare, quam etiam lex humana, sed secundum leges humanas grauitur puniuntur qui nimis asperè affligunt seruos, aut ancillas: asperissima autem uidef esse afflictio, ex qua sequitur mors. inconuenienter igitur statuitur Exod. 21. quod qui percussit seruum suum, uel ancillam uirga, si uno die superuixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est.

¶ 4. Præter. Aliud est principatus domini ad seruum, & patris ad filium, ut dicitur in primo & tertio Politic. sed hoc ad principatum domini ad seruum pertinet, ut aliquis seruum, uel ancillam uendere possit. inconuenienter igitur lex permisit, quod aliquis venderet filiam suam in famulam, uel ancillam.

¶ 5. Præter. Pater habet sui filij potestatem, sed eius est punire excessus, qui habet potestatem super peccantem. inconuenienter igitur mandatur Deuteronomii vigesimo primo, quod pater ducat filium suum ad seniores ciuitatis puniendum.

¶ 6. Præterea. Dominus prohibuit Deute. 7. ut cum alienigenis non sociarent coniugia, & coniuncta etiam separarent, ut patet 1. Esd. 10. inconuenienter igitur Deuteronomio 21. conceditur eis, ut captiuas alienigenarum ducere possint uxores.

¶ 7. Præter. Dominus in uxoris ducendis quosdam consanguinitatis, & affinitatis gradus præcepit esse uitando, sicut patet Leu. 18. inconuenienter igitur mandatur Deut. 25. quod si aliquis esset mortuus absque liberis, uxorem ipsius frater eius acciperet.

¶ 8. Præter. Inter uirum & uxorem sicut est maxima familiaritas, ita debet esse fides firmissima, sed hoc non potest esse, si matrimonium dissolubile fuerit. inconuenienter igitur Dominus permisit Deuteronomio 24. quod aliquis posset uxorem dimittere scripto libello repudij, & quod etiam ulterius eam recuperare non posset.

D ¶ 9. Præterea. Sicut uxor potest frangere fidem marito, ita etiam seruus domino, & filius patri, sed ad inuestigandam iniuriam ad pugnandum, uel filij in patrem non est institutum in lege aliquod sacrificium. superflue igitur uidetur institui sacrificium zelotypiæ ad inuestigandum uxoris adulterium. Numc. 5. sic igitur inconuenienter uidetur esse tradita in lege præcepta iudicialia circa personas domesticas.

SED CONTRA est, quod dicitur in Psal. 18. Iudicia domini uera, iustificata in semetipsa.

RESPON. Dicendum, quod communio domesticarum personarum adinuicem, ut Philosophus dicit in 1. Politic. est secundum quotidianos actus, qui ordinantur ad necessitatẽ uitæ. Vita autem hominis cõseruatur dupliciter. Vno modo, quantum ad indiuiduum, prout scilicet homo idem numero uiuit, & ad talem uitæ cõseruationem opitulatur hominis exteriora bona, ex quibus homo habet uictum & uestitum, & alia homini necessaria uitæ, in quibus administrandis indiget homo seruis. Alio modo cõseruatur uita hominis secundum speciem per generationem, ad quam indiget homo uxore, ut ex ea generet filium. Sic igitur in domestica cõiunctione sunt tres combinationes. scilicet dñi ad seruum, uiri ad uxorem, patris ad filium. Et quantum ad omnia ista lex uetus cõuenienter præcepta tradidit: nam quantum ad seruos, instituit

Li. 1. ca. 10. 5

Ca. 1. 2. med. com. 5.

instituit, ut modeste tractarentur, & quantum ad labores, ne scilicet immoderatis laboribus affligerentur. unde Deus. Dominus mandauit, ut in die sabbathi requiesceret seruus & ancilla tua sicut & tu: iterum quantum ad penas infligendas: imposuit enim multatoribus seruorum, ut dimitterent eos liberos, sicut habetur Exod. 21. & simile etiam statuit in ancilla, quam in uxorem aliquis duxerit. Statuit autem specialiter circa seruos qui erant ex populo, ut septimo anno liberi egrederentur cum omnibus quae apponuntur etiam vestimentis, ut habetur Exo. 21. Mandatur etiam in super Deut. 15. ut ei detur uaticum. Circa uxores uero statuitur in lege quantum ad uxores ducendas, ut si ducant uxores suae tribus, sicut habetur Num. ult. & hoc ideo, ne sortes tribuum confundantur, Et quod aliquis in uxorem ducat uxorem fratris defuncti sine liberis, ut habetur Deut. 25. & hoc ideo, ut ille qui non potuit habere successores secundum carnem originem, saltem habeat per quamdam adoptionem, & sic non totaliter memoria defuncti deleatur. Prohibuit etiam quaedam personas, ne in conjugium ducerentur. scilicet alienigenas propter periculum seductionis: & propinquas propter reuerentiam naturalem, quae eis debetur. Statuit etiam qualiter uxores iam ductae tractari deberent, ut scilicet non leuiter infamarentur. unde mandatur puniri ille, qui falso crimen imponit uxori, ut habetur Deut. 22. & quod etiam propter uxoris odium filius detrimendum non pateretur, ut habetur Deut. 21. & etiam quod propter odium uxorem non affligeret, sed potius scripto libello eam dimitteret, ut patet Deut. 24. Et ut etiam maior dilectio inter coniuges a principio contrahatur, praecipitur quod cum aliquis nuper uxorem acceperit, nihil ei publice necessitatis iniungatur, ut libere possit lectari cum uxore sua. Circa filios uero instituit, ut patres eis disciplinam adhiberent, instruendo eos in fide, unde dicitur Exod. 12. Cum dixerint uobis fili ueltri, Quae est ista religio, dicetis eis, Victimam transivit Dominus est. & quod etiam instruerent eos in moribus, unde dicitur Deut. 21. quod patres dicere debent, Monita nostra audire contemnit, comestationibus uacat, & luxuria atque conuiuio.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quia filii Israel erant a Domino de seruitute liberati, & per hoc diuina seruituti addicti, noluit Dominus ut in perpetuum serui essent. unde dicitur Leui. 25. Si paupertate compulsus uendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit. mei enim sunt serui, & ego eduxi eos de terra Aegypti, ut non ueneant conditione seruorum: & ideo quia simpliciter serui non erant, sed secundum quid, finito tempore dimittebantur liberi.

AD SECUNDUM Dicendum, quod mandatum illud intelligitur de seruo, qui a Domino quaeritur ad occidendum, uel ad aliquod peccati ministerium.

AD TERTIUM dicendum, quod circa laciones seruis illas lex considerasse uidetur, utrum sit certa, uel incerta. si enim laesio certa esset, lex penam adhibuit, pro mutilatione quidem amissionem serui, qui mandabatur libertati donandus: pro morte autem homicidii penam, cum seruus in manu Domini uerberantis moreretur. Si uero laesio non esset certa, sed aliquam apparentiam haberet, lex nullam penam infligebat in proprio seruo, puta, cum percussus seruus non statim moreretur, sed post aliquos dies. Incertum enim erat, utrum ex percussione mortuus esset, quia si percussisset liberum hominem, ita ta-

men quod statim non moreretur, sed suum ambularet, non erat homicidii reus, cussisset, etiam si postea moreretur: tenebatur ad impensas soluendas, quas percussus in fecerat. Sed hoc in seruo proprio locum non habet, quia quicquid seruus habebat, & etiam ipsa serui erat quaedam possessio domini, & causa assignatur, quare non subiaceat poenitentia, quia pecunia illius est.

AD QUARTUM dicendum, quod secundum est, nullus Iudaeus poterat possidere Iudaeum si simpliciter seruum, sed erat seruus secundum quali mercenarius usque ad tempus: & per hoc dum permittebat lex, quod pro poenitentia cogitur quis filium, uel filiam uenderet. & hoc etiam ipsius legis ostendunt. dicit enim, Si quis uenerit filiam suam in famulam, non egredietur, & faciet eam ancilla: consueuerunt. Per hunc etiam modum non solum filium suum, sed etiam seipsum uendere poterat magis quasi mercenarium, quam si seruum, secundum illud Leuitic. 25. Si pauper compulsus ueniderit se tibi frater tuus, non opprimes seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit.

AD QUINTUM dicendum, quod sicut Philo dicit in 10. Ethico. principatus paternus habet admonendi potestatem, non autem habet in seruam, per quam rebelles, & contumaces primi possunt, & ideo in hoc casu lex mandatur ut filius contumax a principibus ciuitatis reetur.

AD SEXTUM dicendum, quod Dominus genus prohibuit in matrimonium duci propter riculum seductionis, ne inducerentur in idolatram, & specialiter hoc prohibuit de illis gentibus, vicino habitabant, de quibus erat magis periculum, quod suos ritus retinerent. Si uero idolum dimittere uellet, & ad Legis cultum seruiret, poterat in matrimonium duci, sicut patet, quam duxit Booz in uxorem, unde propheta dicit, Socrus tuae Populus tuus populus meus, Deus tuus meus, ut habetur Ruth. 1. & ideo carnaliter permittitur in uxorem duci, nisi propter carnaliter, & circumcisis unguibus, & deposita qua capta est, & fletet patrem & matrem, pergnificatur idolatriae perpetua abiectio.

AD SEPTIMUM dicendum, quod sicut dicitur super Matt. quia immitigabile malum erat apud Iudaeos, qui omnia pro presenti uita facta statuta sunt, ut defuncti filii nascerentur, & hoc erat quaedam mortis mitigatio. Non autem frater, uel propinquus inebatur accipere uxorem defuncti, quia non ita crederetur qui ex ratione erat nasciturus, esse eius filius, qui omnino extraneus non ita haberet necessitatem, ut de domum eius qui obierat, sicut frater, ex cognatione hoc facere iustum erat. Ex quo quod frater in accipiendo uxorem fratris uel na fratris sui defunctiungebatur.

AD OCTAVUM dicendum, quod lex propter pudium uxoris, non quia simpliciter iustum, sed propter duritiam Iudaeorum, ut Dominus Matthaei 19. sed de hoc oportet plenius tractare de matrimonio agetur.

AD NONUM dicendum, quod uxores fratrum non frangunt per adulterium, & de hoc propter delectationem, & latentem, quia oculi non obseruat caliginem, ut dicitur Job 24. Nunc est similis ratio de filio ad patrem, uel de seruo ad

Super Questionem eiusfamam...

In q. 106. duo occurrunt scribenda. Primum est. vt in artic. 3. memor sit. q non est quiritio de lege noua quo ad suu principale. id est gratiam Spiritus sancti. hęc enim ab initio mundi data est: sed de lege noua secundum se tota. vt clauditur in te. & gratiam Spiritus sancti. & doctinam noui testamenti. hęc. n. abundantiam gratiæ. & perfectionem vite. & sacramenta gratiæ. continent. Secundum est. vt non miteris si audis nouam reperi gentem. que nihil sciat de Christo. sufficit enim quod ante mundi constitutionem Euangelium susceptum in vniuerso fuerit orbe secundum venturam. predicatum quippe dicitur etiam tempore Apostolorum in orbe vniuerso secundum reputationem. sicut & exiit edictum a Cesare Augusto. ut describeretur vniuersus orbis: de orbe enim secundum nostram notitiam habitato hęc. & similia intelliguntur: quamuis secundum possibilem veritatem in aliis terris quareis affirmari possunt antipodes. Et nisi fallor. iam inuenta dicitur quarta Meridionalis habitata. quoniam polis antarcticus eleuatur eis.

num: quia talis infidelitas non pcedit ex tali concupiscentia delectationis, sed magis ex malitia, quæ non potest ita latere sicut infidelitas mulieris adultera.

QVAESTIO CVI.

De lege Evangelica, qua dicitur lex noua, secundum se, in quatuor articulos diuisa.

ONSEQUENTER considerandum est de lege Evangelii, q dicitur lex noua.

Et primo, de ipsa secundum se. Secundum, de ipsa per comparationem ad legem veterem. Tertio, de his, quæ in lege noua continentur.

CIRCA primum queruntur quatuor.

Primo, Qualis sit, Vtrum scilicet sit scripta, uel indita.

Secundo, De uirtute eius, vtrum iustificet.

Tertio, De principio eius, Vtrum debuerit dari a principio mundi.

Quarto, De termino eius, Vtrum scilicet sit duratura usque ad finem, an debeat ei alia lex succedere.

ARTICVLVS PRIMVS.

Vtrum lex noua sit lex scripta.

AD PRIMVM sic proceditur. Videtur, q lex noua sit lex scripta. Lex enim noua est ipsum Euangelium: sed Euangelium est descriptum: Ioan. 20. Hęc autem descripta sunt, ut credatis. ergo lex noua est lex scripta.

2 Præ. Lex indita est lex natura, secundum illud Roma. 2. Naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, qui habent opus legis scriptum in cordibus suis. si igitur lex Euangelii esset lex indita, non differret a legentate.

3 Præ. Lex Evangelii propria est eorum qui sunt in statu noui testamenti, sed lex indita communis est & eis qui sunt in nouo testamento, & eis qui sunt in veteri testamento. dicitur enim Sap. 7. quod diuina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & prophetas constituit. ergo lex noua est lex indita.

SED CONTRA est, q lex noua est lex noui testamenti, sed lex noui testamenti est indita in corde. Apost. enim ad Hebr. 8. dicit inducens auctoritatem, quæ habetur Hierem. Ecce dies uenient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum. & expones quod sit hoc testamentum, dicitur. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel: Dabo leges meas in mentes eorum, & in corda eorum superferibam eas. ergo lex noua est lex indita.

RESPON. Dicendum, q unaqueq; res illud uidetur esse, quod in ea est potissimum, ut Phil. dicit

A in 9 Eth. id autem quod est potissimum in lege noui testamenti, & in quo tota uirtus eius consistit, est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi: & ideo principaliter lex noua est ipsa gratia Spiritus sancti, q datur Christi fidelibus. & hoc manifeste apparet per Apostolum, qui ad Ro. 3. dicit. Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. per quam legem factorum non, sed per legem fidei: ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressus ad Ro. 8. dicitur. Lex spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Vnde & Aug. dicit in lib. de spiritu & litera, quod sicut lex factorum scripta fuit in tabulis lapideis, ita lex fidei scripta est in cordibus fidelium. & alibi* dicit in eodem lib. Quæ sunt leges Dei ab ipso Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa presentia Spiritus sancti? Habet tamen lex noua quædam sicut dispositiua ad gratiam Spiritus sancti, & ad usum huius gratiæ pertinentia, quæ sunt quasi secundaria in lege noua, de quibus oportuit instrui fideles Christi, & uerbis, & scriptis, tam circa credenda, quam circa agenda. Et ideo dicendum est, q principaliter lex noua est lex indita, secundario autem est lex scripta.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod in scriptura Euangelii non continentur nisi ea, quæ pertinent ad gratiam Spiritus sancti, uel sicut dispositiua, uel sicut ordinatiua ad usum huius gratiæ: sicut dispositiua quidem quantum ad intellectum per fidem, per quam datur Spiritus sancti gratia, continentur in Euangelio ea, quæ pertinent ad manifestandum diuinitatem, uel humanitatem Christi. Secundum affectum tero continentur in Euangelio ea, quæ pertinent ad contemptum mundi, per quam homo fit capax Spiritus sancti gratia. Mundus enim, iam amatores mundi, non potest capere Spiritum sanctum, ut habetur Io. 14. Vltus uero spiritualis gratiæ est in operibus uirtutum, ad quæ multipliciter scriptura noui testamenti homines exhortatur.

AD SECUNDVM dicendum, quod dupliciter est aliquid inditum homini. Vno modo pertinens ad naturam humanam: & sic lex naturalis est lex indita homini. Alio modo est aliquid inditum homini, quasi superaditum per gratiæ donum: & hoc modo lex noua est indita homini non solum indicans quid sit faciendum, sed etiam adiuuans ad implendum.

AD TERTIVM dicendum, quod nullus unquam habuit gratiam Spiritus sancti, nisi per fidem Christi explicitam, uel implicitam. Per fidem autem Christi pertinet homo ad nouum testamentum: unde quibuscumque fuit lex gratiæ indita, secundum hoc ad nouum testamentum pertinebant.

ARTICVLVS II.

Vtrum lex noua iustificet.

AD SECUNDVM sic proceditur. Videtur, quod lex noua non iustificet. Nullus enim iustificatur, nisi legi Dei obediat, secundum illud ad Hebr. quinto. Factus est, scilicet Christus, omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ: sed Euangelium non semper hoc operatur, quod homines ei obediant. dicitur enim Rom. decimo. Non omnes obediunt Euangelio. ergo lex noua non iustificat.

2 Præ. Apostolus probat ad Rom. quod lex uetus non iustificabat, quia ea adueniente præuaricatio creuit. dicitur enim ad Rom. 4. Lex iram operatur; ubi enim non est lex, nec præuaricatio. sed multo magis lex

Ca. 17. & 26. tom. 3. Eod. li. ca. 21. in prin.